וויסנשאַפֿט און רעוואָלוציע (קיעוו) 1935, נומ׳ 3-4

מאקס עריק

וועגנ שאָלעמ־אליכעמס „קסאָווימ פונ א קאָמיוואָיאזשאָר"[1])

1

די „קסאָווימ פונ א קאָמיוואָיאזשאָר" („אײַזנבאנ־געשיכטעס") געהערנ צו שאָלעמ־אליכעמס מײַסטערווערק. אינ דער רעשימע פונ שאָלעמ־אליכעמס באדײַטנדיקסטע אונ קינסטלערישסטע ווערק קאָנענ זיי פארנעמענ אנ אָרט גלײַכ נאָכ אזעלכע שעדעווערנ, ווי „מענאכעמ־מענדל", „טעוויע" אונ „מאָטל דעמ כאזנס".

די גאנצע סעריע באשטייט פונ 20 געשיכטעס. דערפונ זײַנענ 14 פארפאסט געוואָרנ אינ די יאָרנ 1909—1910. צו דער בוכ־אויסגאבע האָט שאָלעמ־אליכעמ צוגעגעבנ נאָכ 6 געשיכטעס, געשריבנ אינ א פריִערדיקנ פעריִאָד, 1902—1903. אינ די דאָזיקע עלטערע געשיכטעס האָט שאָלעמ־אליכעמ ארײַנגעטראָגנ קליינע ענדערונגענ, קעדיי זיי ארײַנצופאסנ אינ דער „באנ־אטמאָספער" פונ די קלוימערשטע קסאָווימ פונ א קאָמיוואָיאזשאָר. די דאטעס פונ די באזונדערע געשיכטעס:

1902: גימנאזיע, פונעמ פריזיוו, א ניסרעפ, באשערט אנ אומגליק, דריטע קלאס.

1903: מע טאָר ניט זײַנ קיינ גוטער.

1909: קאָנקורענטנ, דער גליקלעכסטער אינ קאָדני, סטאנציע באראנאָוויטש, צוגעזומענ, א מענטש פונ בוענאָס־אײַרעס, קיוועראָוועס, דער לײדיקגייער, דער נעס פונ הוישײַנע־ראבע, א כאסענע אָנ קלעזמער.

1910: דער טאלעסקאָטנ, א זעקס־אונ־זעכציק, גימאָ קיינ מאזל, רופ מיכ קנאקניסל, דער צענטער.

שאָלעמ־אליכעמ האָט געהאט בעדייע ווײַטער צו פירנ די דאָזיקע סעריע. אינ שאָלעמ־אליכעמס נאָטיצ־ביכלעכ זײַנענ פארצייכנט אזעלכע קעפלעכ פונ ווײַטערדיקע געשיכטעס: „קסאָווימ פונ א קאָמיוואָיאזשאָר: דאָס קנעפל. ווער פונ זיי. פראָוויזאָר נאפטאלינ וועגעטאליעוויטש. אונדזער לאָשנ. אָדעסער טיפּנ, אונ א סאכ אנדערע". פונעמ „קנעפל" איז א פראגמענט אָפגעדרוקט אינעמ „שאָלעמ־אליכעמ־בוכ", ז. 338—340 (געשריבנ 1913). צו די פלאנירטע ווײַטערדיקע מײַסעס האָט, מעגלעכ, א שײַכעס אויכ דער פראגמענט „אונדזער לאָשנ" (פובליקירט דאָרט, ז. 347). דער פראגמענט „דער טאטע אונ דער זונ", וואָס איז פארעפנטלעכט אינעמ „שאָלעמ־אליכעמ־בוכ" ז. 335—336, געהערט, מיינ איכ, צו דער פראָיעקטירטער נאָוועלע „ווער פונ זיי".

---

1) פאָרוואָרט צו דער „עמעס"־אויסגאבע פונ די „קסאָווימ פונ א קאָמיוואָיאזשאָר".

11—1281

דער גרונטשטאָק פון די „קסאָווים" איז, אלזאָ, אנטשטאנען אין די יאָרן 1909—1910. אינעם יאָר 1908 איז שאָלעם־אליכעם פּלוצלינג קראנק געוואָרן אפ א שארפן טובערקוליאָז אין די לונגען, און נאָך אינעם יאָר 1909 האָט ער אָפּט געקרענקט און איז געלעגן אין בעט מיט א געהעכערטער טעמפּעראטור. אינעם יאָר 1910 האָט זיך זיין געזונט־צושטאנד פארבעסערט; ביידע יאָרן, 1909—1910, פארברענגט שאָלעם־אליכעם אונטער דער אופזיכט פון דאָקטוירים אין די קורפלעצער נערווי, סט. בלאזיען (שווארצוואלד), לוגאנאָ, לוצערן. „מיט א שטיפטל שרייבט שאָלעם־אליכעם, ליגנדיק אין א סאנאטאָריע צווישן האלבע מייסים"—קלאָגט ער זיך אין א בריוו. וועגן דער ווירקונג פון דער קראנקייט אפ שאָלעם־אליכעמען דערציילט זיין איידעם בערקאָוויטש: „מיט זיין קראנקייט איז ער געוואָרן איינגעהאלטענער... געשפּאצירט פּאמעלעך, פארטראכט, מיט א שטילן שמייכל אפן קאָנצענטרירטן פּאָנעם", און בערקאָוויטש האלט, אז דאָס האָט באווירקט אפילע ש"אס שאפן: „די זעלבע איינגעהאלטנקייט און פארטראכטקייט פונעם שמייכל האָט זיך אויך געלאָזט פילן אין זיינע לעצטע שאפונגען".

די „קסאָווים פון א קאָמיוואָיאזשאָר" געהערן ווירקלעך צו שאָלעם־אליכעמס טרויעריקסטע זאכן. א געשיכטע פון א יידן, בא וועלכן ס'באגייט זעלבסטמאָרד די איינציקע טאָכטער („קייווער־אָוועס"). א געשיכטע פון א יידן, בא וועלכן עס שטארבט דער זון („דער גליקלעכסטער אין קאָדני"). א באגעגעניש מיט א זאט־צופרידענעם פּרויענהענדלער („א מענטש פון בוענאָס־איירעס"). א פּאָגראָם־געשיכטע („א כאסענע אָן קלעזמער"). פּראוואָזשיטעלסטווע־צאָרעס („רופ מיך קנאקניסל") א. אז. וו. דער געלעכטער איז טרויעריקער, בייזער, סארקאסטישער, ווי אין אנדערע זאכן שאָלעם־אליכעמס. ער בויט זיך שטארקער אפן טראגיקאָמישן קאָנטראסט, און עס דאָמינירט דאָס איראָניש־טראגישע, וואָס קערט איבער די גאנצע שפּיל פון געלעכטער און לאָזט איבער א ביטערן בייטאם. דאָס איז שייעך ניט בלויז צום גאנצן געבוי פון די איינצלנע געשיכטעס („דער גליקלעכסטער אין קאָדני" איז דער אומגליקלעכסטער, דער טריומפירנדיקער דערציילער פון „רופ מיך קנאקניסל" איז דער געליטענער א. אז. וו.), נאָר אויך צום דעטאל:

„ערשטנס, פרעג איך א קאשע: וואָס איז דער טייכל, וואָס מע דארף מוירע האָבן פאר א פּאָגראָם? מעמאָנעטעך... און וועהאשייניס, וועל איך אייַך ניט זאָגן; עס קאָן זיין, איך וואָלט עפשער אויך וועלן באהאלטן זיך אפ דער הייטער שאָ. פרעגט זיך אָבער: ווו באהאלט מען זיך?",

„מע ווערט געוואָר איינס בא דעם אנדערן קאָל האצאָרעס מיט אלע רעדיפעס מיט אלע צאָרעס, וואָס עס טוט זיך אָפּ אפ דער וועלט — ס'א מעכייַע!".

„מיר איז אָט דער פארשויב גלייַך געפעלן געוואָרן, מיר איז געפעלן זיין ברייטקייט, מיט זיין שפּראך, מיט זיין האלטן אונדז אלעמען פאר בעהיימעס. איך האָב ליב, איך בין מעקאנע אזא יידן".

אפ דער זעלביקער סארקאסטישער קאָנטראסטן־שפּיל איז געבויט דער עפּילאָג „דריטע קלאס", ווו די אפּאָלאָגיע גייט קעסיידער איבער אין כויזעק.

אפילע די געציילטע פייזאזשן אינעם בוך זיינען אָסיענדיק־פארכמארעט, פארוויינט און אויסזיכטלאָז:

„...געווען איז דאָס אָסיענצייט, אין א רעגנדיקן טאָג, דער הימל איז געווען וויינענדיק, די ערד — וויסט און טינצטער..." („קאָנקורענטן").

„אָסיענצייט, ארום נאָך סוקעס. ס'איז ניט הייס און ניט קאלט, און איר קוקט ניט אָן דעם פארוויינטן הימל מיט דער קלאָגעדיקער פארכוישעכטער ערד. טראָפּנס רעגן שטייען אין די פענצטער, קייקלען זיך אראָפּ אפן פארשוויצטן גלאָז, אזוי ווי טרערן... כאפּט א קוק אין דרויסן ארויס, און איר דערזעט פונדערווייטנס א וועגעלע שלעפּט זיך, טיאָפּקעט אין דער בלאָטע. אפן וועגעלע זיצט, איינגעבויגן אינדערייען, א גאָטס באשעפעניש מיט א זאק איבערגערעקט און לאָזט אויס זיין ביטער הארץ צום פערדל נעבעך, אויך גאָטס א באשעפעניש..." („דער גליקלעכסטער אין קאָדני").

„אין דרויסן שמעקט מיט ראָשכוידעס עלעל, אפן הארצן איז ראָשכוידעש־עלעלדיק"... („קייווער־אָוועס").

די „קסאָווים פון א קאָמיוואָיאזשאָר" געהערן צו שאָלעם־אליכעמס טרויעריקסטע זאכן, און דאָס ניט געקוקט אפ דער גרויסער צאָל אויסגעצייכנטע אנעקדאָטן און גלייכווערטלעך, וואָס זיינען צעשפּרייט אפן גאנצן שעטעך פונעם בוך, ניט געקוקט אפ אייניקע לייַכטערע זאכן, ווו שאָלעם־אליכעם לאכט פריי און סע פעלט קימאט אינגאנצן דער עלעמענט פון טראגיזם (ווי צ. ב. „דער לידיקגייער", „דער נעס פון הוישייַנע־ראבע", „א זעקס־און־זעכציק"), ניט געקוקט ענדלעך אפ שאָלעם־אליכעמס גאנצער באמיִונג צו פארזיסן די ביטערע פּיל דורך הומאָר, אָפּצושוואכן דורך געלעכטער דעם גאנצן געשילדערטן שוידער. וועגן אָט דער פונקציע פון זיין הומאָר האָט שאָלעם־אליכעם זיך אָפּגעגעבן א קלאָרע רעכענונג. טאקע אין צוזאמענהאנג מיט די „קסאָווים פון א קאָמיוואָיאזשאָר" שרייבט שאָלעם־אליכעם אין א בריוו צו זאבלודאָווסקין פונעם 12 סענטיאבער 1909:

„דאָס לעבן איז רייַך מיט פאקטן, פול מיט קוריאָזן, אסאך אומגליקן, א יאם טרערן, וועלכע, אז זיי וועלן דורכגיין דורך מיין פריזמע, וועלן זיי שוין בעמיילע ווערן לאכנדיק"... („ש"א־בוך", ז. 295).

ס'וואָלט אָבער געווען ניט ריכטיק צוצושרייבן די געדריקטע שטימונג, וואָס הערשט אינעם בוך, אויסשליסלעך אָדער הויפּטזאכלעך דער ווירקונג פון שאָלעם־אליכעמס קראנקייט. די „אסאך אומגליקן", דער „יאם טרערן", וועגן וועלכע ס'רעדט שאָלעם־אליכעם און וועלכע ער שילדערט אין די „קסאָווים", שפּיגלען אָפּ אפ אן אייגנארטיקן, שאָלעם־אליכעמדיקן אויפן די פינצטערע יאָרן פון רעאקציע נאָך דער רעוואָליוציע פון 1905, דאָס ווילדעווען פון דער פּריציש־בורזשואזער קאָנטררעוואָליוציע, די אכזאָריעס פון די צארישע סאטראפּן, די פארשטארקטע נאציאָנאלע אונטערדריקונג פון דער יידישער באפעלקערונג, די יערידע־ און געפאלנקייט־שטימונגען באַם קליינבירגערטום. אין דער דאָזיקער אטמאָספער וויקלען זיך טאקע פאנאנדער די געשיכטעס פונעם בוך:

„איך בין, מיט גאָטס הילף, א רייַזנדער, דאכט מיר, ניט דאָס ערשטע יאָר. און קאָן זאָגן, אז ס'איז שוין לאנג ניט געווען בא אונדז אזא גערעט אפ קייווער־אָוועס, ווי הייַנטיקן ראָשכוידעש עלעל.." („קייווער־אָוועס").

„ניט געהאלטן זיך בא דער מילכאָמע קיין פּיגט מינוט, טוט מען א שפּרונג גלייַך צו דער רעוואָליוציע. פון דער רעוואָליוציע גיט מען זיך א וואָרפּ אין דער קאָנסטיטוציע, און פון קאָנסטיטוציע פאלט מען שוין בעמיילע אריין אין די פּאָגראָמען, מיט די רעציכעס, רעדיפעס און בזיירעס אפ יידן, מיטן טרייַבעניש פון די דערפער, מיטן לויפעניש קיין אמעריקע, מיט די איבעריקע צאָרעס און שלעק־פּוראָניעס, וואָס מע הערט זיך אָן אין הייַנטיקע שיינע צייַטן, אָנזעצן: עקספּראָפּריאציעס, וואָיענע פּאָלאָזשעניע, טליִעס, הונגער, כאָליערע, פּורישקעוויטש, אזעוו..." („סטאנציע באראנאָוויטש").

אינעם ניט פאַרעפנטלעכטן פראַגמענט „ווער פון זיי״ (דער טאַטע און דער זון) באַגעגנט זיך דער קאָמיוואָיאַזשאָר מיט א טאַטן און א זון, און ער קאָן ניט אָנט־שיידן, ווער פון זיי איז משוגע. משוגע געוואָרן זײַנען, ווײַזט אויס, ביידע, און די סיבעס זײַנען דאָס הענגען דעם צווייטן זון פונעם אַלטן און אן איבערגעלעבטער פּאָג־ראָם. די מאַסעווע עקזעקוציעס פון רעוואָליוציאָנערן שפּיגלען זיך אָפּ אומדירעקט אויך אין דער געשיכטע „דער צענטנער״. די פּאָגראָם־כוואַליע, מיט וועלכער די קאָנטער־רעוואָליוציע האָט געענטפערט אף דער הויכשטײַגנדיקער רעוואָליוציאָנערער באַוועגונג, ווערט געשילדערט אין „א כאַסענע אָן קלעזמער״. די ווילדקײַט, צעפוילטקײַט און זאָאָלאָגישער שאָוויניזם פון דער צאַרישער ביוראָקראַטיע ווערט מײַסטעריש אופגע־דעקט אין די קלאַסישע „פונעם פּריזיוו״, „גימנאַזיע״, אין די „קאָנקורענטן״, „צו־גענומענע״, „רוף מיך קנאַקניסל״ מיט א קער אין דער געשיכטע אוש ביז צו דער ניקאָלײַעווטשטשינע אין „סטאַנציע באַראַנאָוויטש״. די סאַנינשטשינע, דאָס ארײַנלאָזן זיך פון היפשע שיכטן פון דער קליינבירגערלעכער אינטעליגענץ און יוגנט אין פּאָר־נאָגראַפיע, ווי אן אויסדרוק פונעם אָפּקער פון דער רעוואָליוציע, פון אַנטוישונג און מידקײַט, ווערט געשילדערט אין דער גלענצנדיקער נאָוועלע „קיִווער אָוועס״. אינעם ניט פאַרענדיקטן „קנעפּל״ ווערט באַהאַנדלט די טויף־עפּידעמיע, דער קאַריעריסטישער דראַנג צו א טאַכלעס בא היפשע שיכטן פון דער קליינבירגערלעכער אינטעליגענץ אין די רעאַקציע־יאָרן.

אָט די אַלע מאָמענטן באַשטימען די אַטמאָספער פונעם ווערק, מאַכן קלאָר די סיבעס פון יענער געדריקטער שטימונג, פון יענעם ביטערן טאַם, וואָס רײַסט זיך דורך אַפילע דורכן אַנעקדאָט. אָט די אַלע מאָמענטן שאַפן די ערשטע און די וויכ־טיקסטע, די באַשטימענדיקע טעמאַטישע אידייע פונעם ווערק, יענע אידייע, וואָס פאַרבינדט די איינצלנע מײַסעס אין א גאַנץ ווערק, אין א בוך מיט אן אייגענער קינסטלערישער פיזיאָנאָמיע. די „קסאָווים פון א קאָמיוואָיאַזשאָר״ זײַנען פריִער פאַר אַלץ א מאָנומענט און אָפּשפּיגלונג פון די רעאַקציע־יאָרן נאָך 1905 אין דער טוויווע פונעם ייִדישן קליינבירגערטום, איבערגעבראָכן דורך דער פּריזמע פון שאָלעם־אַליכעמס הומאָר.

3

דער וווּקס פון די ליידן און יעסורים פונעם קליינבירגערטום אינעם צאַרישן רוסלאַנד אין די רעאַקציע־יאָרן, זײַנע שטימונגען פון געפאַלנקײַט, געדריקטקײַט, אויסזיכטלאָזיקײַט, — זײַנען די ערשטע און וויכטיקסטע טעמאַטישע אידייע פון די „קסאָווים פון א קאָמיוואָיאַזשאָר״. עס איז אָבער פאַראַן נאָך א צווייטער טעמאַטי־שער קאָמפּלעקס אינעם בוך. אַהער געהערן „קאָנקורענטן״, „דער גליקלעכסטער אין קאָדני״, „מע טאָר ניט זײַן קיין גוטער״, „א ניסרעפ״, „באַשערט אן אומגליק״, „רוף מיך קנאַקניסל״. אין אייניקע געשיכטעס פלעכטן זיך איבער ביידע טעמאַטישע ליניעס, אין אַנדערע ווידער דאָמינירט אָדער די ערשטע אָדער די צווייטע. אָט די צווייטע טעמאַטישע ליניע וואַרפט אַריבער א בריק צו שאָלעם־אַליכעמס באַנד „מאָנאָלאָגן״.

וואָס איז דער זינען און דער ציל פון אָט דער צווייטער גרופּע דערציילונגען, אף וואָס מאַכט דאָ שאָלעם־אַליכעם אופמערקזאַם, וואָס וויל ער דאָ אונטערשטרײַכן? צוויי קאַפּצאָנים, אָרעמע הענדלער, מאַן און פרוי, קאָנקורירן צווישן זיך, רײַסן זיך קעגנזײַטיק ארויס די קוינים („קאָנקורענטן״), און עס איז ניט בלויז א מאַנעווער, קעדיי ארויסצוכאַפּן א גרעסערע צאָל קויפערס, עס איז אויך א מין מאַניע, — די קאַפּיטאַליסטישע קאָנקורענץ, אַראָפּגענידערט צום סאַמע דעק פונעם קליינבירגערטום, נעמט אָן פּאַטאָלאָגישע פאָרמעס. ענלעך, אז עס איז ניטאָ וואָס צו טאָן, האַנדלען מיט אַזאַרט איינער מיטן צווייטן, בײַטן זיך מיט פאַרלעגערטער סכוירע מענדעלע און אַלטער אין אַבראַמאָוויטשעס „פישקע דער קרומער״. בא אן אָרעמען ייִדן גוי־סעט דער זון, ער אַליין אָבער איז „דער גליקלעכסטער אין קאָדני״, ער שטראַלט פון גליק און טריומפירט, וואָרעם ס'איז אים געלונגען איבערצוכאַפּן א פּראָטעסיר, וואָס איז אַראָפּגעקומען צו א גוויר א כאַזער. און ווידעראַמאָל איז עס ניט בלויז די פרייד, וואָס א מעדיצינישע באַרימטקײַט וועט אויסהערן דעם טויט־קראַנקן זון, נאָר אויך א מין טירעם פון אויסגעפירט, פון זיך דערשלאָגן זײַנס, ניט געקוקט אף אַלע שטערונגען. די טעמע פון „גימנאַזיע״ איז ניט בלויז די שילדערונג פון דער אַנטי־סעמיטישער סיסטעם פון באַגרענעצונגען, פּראָצענט־נאָרמעס און סטאַם איזדעקעוועס זיך איבער ייִדן, וואָס דער צאַריזם האָט אופגעשטעלט און פאַנאַנדערגעאַרבעט קאַלט־בלוטיק־אַכזאָריעסדיק אפן געביט פון בילדונג, — נאָר אויך פונעם היסטערישן דראַנג פון היפשע שיכטן פונעם ייִדישן קליינבירגערטום און בורזשואַזיע צו דער צאַרישער גימנאַזיע, א דראַנג, וועלכן סע שטעלן ניט אָפּ די ווילדסטע פאַרפאָלגונגען און די מיִעסטע דערנידעריקונגען און באַליידיקונגען. דאָס ייִדל פונעם „פּריזיוו״ איז שוין אויך, ווײַזט אויס, ארײַנגעטריבן געוואָרן אין א מין מאַניע, און ווען דער לעצטער אַדוואָקאַט מאַכט אים קלאָר, אז העכסטנס קאָן זיך אויסלאָזן צו 300 רובל שטראָף, קאָן עס נאָך אַלץ ניט באַפרײַען דעם ייִדן פון זײַן פאַרפאָלגונג־מאַניע, קאָן עס ניט ארויסשלאָגן דעם אייגנאַרטיקן פּאַטאָלאָגישן „פּריזיוו־קאָמפּלעקס״, וואָס האָט יאָרן גאַנצע אף אים געדריקט. ענלעך איז „רוף מיך קנאַקניסל״ ניט בלויז א דערציילונג וועגן דער פּראַוואָזשיטעלסטווע־פּלאָג, נאָר אויך א פּסיכאָלאָגישער עטיוד וועגן איינעם

„א ייִדל פון קענעלע״, מיט א הוסט און מיט א זאַדישקע און מיט א טובערקוליאָז אויך, אף פורישקעוויטשן געזאָגט געוואָרן, יעדנאָ ס'דרוגים, און אָן א שום „פּראַוואָזשיטעלסטווע״, פונ־דעסטוועגן, אז מע דאַרף, קומט ער זיך קיין יעהופּעץ, שטעלט זיך אָפּ אף מאַלעוואַסילקאָווסקע, ניט ווײַט פונעם געוועזענעם פּאָליציימײַסטער, און — רוף מיר קנאַקניסל!״

„דער איקער — זאָגט אָט דאָס ייִדל פון קענעלע — איז דער אײַנפאַל, די קאָמבינאַציע״, — דער אײַנפאַל האָט אָבער געבראַכט צו דער רויִנירונג פונעם שוואָגער מיט זײַן פאַמיליע און צאָרעס אָן א שיר פאַרן קאָמבינאַטאָר אַליין. דאָס שטרעבן אָפּטאָן א שפּיצל דער פּאָליציי איז, פאַר זיך גענומען, נאָך גאַנץ ווײַט פון פּאַטאָלאָגיע, עס דריקט אויס אף אן אייגנאַרטיקן אופן דעם פּראָטעסט פונעם קליינ־בירגער קעגן דער צאַרישער אונטערדריקונג (פאַרגל. בא באַבעלן, צ.ב. די אָפּרע־כענונג פון אָדעסער גאַנאָווים מיטן פּריסטאַוו און מיטן פּאָליציי־צירקל). פּאַטאָלאָגיש איז דער טריומף, וואָס איז קיין טריומף ניט, די צופרידנקײַט פונעם אײַנפאַל, וואָס איז גאָר קיין אײַנפאַל ניט. בא באַבעלן ליידט טאַקע די פּאָליציי, און סע ווערט צעשטערט איר פּלאַן, בעשאַס אין שאָלעם־אַליכעמס דערציילונג איז דער אייִנציקער געליטענער צאַד טאַקע דער דערציילער און זײַן מישפּאָכע.

אָדער נעמט די דערציילונג „א ניסרעפ״: אין גרונט ליגט דאָ די שטרעבונג רײַך צו ווערן דורך אָפּנעמען די סטראַכיר־סומע, — א פּאַסקודנע ספּעקולאַציע אפן אָפּ־ברענען, זיך אַליין אונטערצינדן. דאָס איז נאָך אַלץ ווײַט פון פּאַטאָלאָגיע; פּאַמעלעכ

גייט עס אָבער אריבער אין אַן אזארט, אין אָפּטאָן אָפּצולאָכעס סיי דער אסעקוויר־געזעלשאפט, סיי דער „שטאָט", סיי זיך אליין אפילע, און פאַרענדיקט ווערט עס מיטן תאלב־פּאַטאָלאָגישן טרוים פון דער כאַסענע, וואָס דער ניסרעפּ וועט פּראַווען טאַקע אדאַנק דער סטראַכיר־סומע:

„...נאָך א קוואָרט בראָנפּן און נאָך א קוואָרט בראָנפּן, און תמות נפשי עם פלשתים — וואָס איז די טײַטש? — איר זאָלט, קינדער, צעזעצט ווערן טרינקענדיק, און וואָן פון שטוב, און א רועכ אין אײַער טאַטנס טאַטן, — און גאָרניט!".

ענלעך ווערט באַם ייִדן פון „קיוועראָוועס" אין א מין מאַניע פאַרוואַנדלט די שרעק פאַר דער רעוואָליוציע, דאָס אָפּהיטן מיט אַלע קויכעס די טאָכטער פון די רעוואָליוציאָנערע צוגווינטע, — און ביז פּאַטאָלאָגיע דערגייט באַם ייִדן פון דער דערציילונג „מע טאָר ניט זײַן קיין גוטער" די אקשאָנעם פונעם ניט וועלן אָנערקענען דעם שידעך, וואָס שטייט אים ניט אָן.

„באַ מיר איז א שאַרפע אויג", — זאָגט שאָלעם־אַלייכעמס קאָמיוואָיאזשאָר. וואָס־זשע זוכט אויט דאָס „שאַרפע אויג"?

„פּאַסאַזשירן, דאַכט זיך, ניט צו פאַרזינדיקן, אָנגעפּאַקט ווי הערינג אין א פאַס. בערד, נעזער, היטלען, בײַכער, געשטאַלטן פון מענטשן, און מענטשן? — ניט איינער. נאָר שאַ. אָט זיצט עפּעס אין א ווינקעלע איינער אליין א מאָדנער פּאַרשוין, א פּאַרשוין ניט ווי אַלע".

אָט די „מאָדנע פּאַרשוינען, ניט ווי אַלע", ציִען צו אין די „קסאָווים" (און אויך אין די מאָנאָלאָגן) שאָלעם־אַלייכעמס אויפמערקזאַמקײַט. ער קליידט זיי מאָדנע:

„א קאַפּאָטע ניט קיין קאַפּאָטע, א כאַלאַט ניט קיין כאַלאַט, אויפן קאָפּ א היטל ניט קיין היטל, א יאַרמעלקע ניט קיין יאַרמעלקע, אין די הענט א שירעם ניט קיין שירעם, א בעזעם ניט קיין בעזעם. א מאָרנע אָנטוג".

דעם אויסערלעכן אויסזען פאַרבינדט ער מיטן כאַראַקטער־שטריך:

„ניט דאָס אָנטאָן איז דער איקער, ווי דאָס ייִדל אליין מיט זײַן רירעוודיקײַט, מיט זײַן ארומקוקן זיך אַף אַלע זײַטן און מיט זײַן ניט קאָנען אײַנזיצן אַף איין אָרט...".

„דערזע איך א געפּאַקטן פּאַרשוין אין א זײַדענעם שאַבעסדיקן קאַשקעט, מיט א ווײַטן קלײַנעדיקן פּאָנעם מיט שמייכלענדיקע אויגן און אָן ציין פונפאָרנט...".

„אייגעלעך קליינע, בוימלדיקע און לאַכנדיקע, און אליין איז דאָס א קליינטשקס, א קײַלעכיקס, א לעבעדיקס...".

„אַקעגן מיר, באַם פענצטער, זיצט א ייִדל מיט א שמייכלענדיק פּאָנעם און מיט אזעלכע אויגן, וואָס ווילן זיך ארײַנקלויבן צו אײַך אין הארצן ארײַן. דאָס ייִדל קוקט שוין לאַנג ארויס, איך זאָל אים זאטשעפּען, נאָר איך האַלט מיך פונדערווײַטן. עס ווײַזט אויס, אז ס'איז אים נימעס געוואָרן זיצן אינצווייען מיט א ייִדן אין וואַגאָן און שווײַגן, צעלאַכט ער זיך פלוצים צו זיך אליין...".

דאָס גרונט־מיטל פאַר דער כאַראַקטעריסטיק בלײַבט, ווי געוויינלעך באַ שאָלעם־אַלייכעמען, די עצעם שפּראַך פון די פּאַרשוינען, און זי ווערט קעסיידער אינדיווידואליזירט, דיפערענצירט, אָפּהענגיק פון דער סאָציאַלער שטעלונג פונעם דערציילער, פון דער סיטואַציע, פונעם דאָמינירנדיקן כאַראַקטער־שטריך, און קימאַט אַלעמאָל ווערט דעם דערציילער אָנגעהאַנגען א שפּרוך, וואָס שלעפּט זיך נאָך, און וואָס איז אויך אינדיווידואליזירט: באַם האָוועדיקן דערציילער פון „סטאַנציע באַראַנאָוויטש" — „וואָס אַרט אײַך? פאַרשטייט איר מיך"; באַם צעטומלטן פּריזיוו־מענטש — „קיצער האַדאָוואָר, וואָס טויג אײַך היסטאָריעס, זאַכן, מײַסעס"; באַם „קאָמבינאַטאָר" פון „רוף מיך קנאַקניסל" — „יעדנאָ ס'דרוגים".

די צווייטע טעמאַטישע אידייע פון די „קסאָווים פון א קאָמיוואָיאזשאָר" איז, אזויאַרום, דער אידיאָטיזם פונעם קליינבירגערלעכן לעבן, דער אידיאָטיזם, וועלכער נעמט אָן אין א ריי פאַלן א פּאַטאָלאָגישן כאַראַקטער, שאַפט סאָציאַל־פּסיכאָלאָגישע שטריכן, וואָס זײַנען שוין ניט ווײַט פונעם צושטאַנד פון א מאַניע, פון א מעשוגאַס, פון א מאַניע, וואָס איז א קוואַל פון פּײַן סיי פאַר איר טרעגער, און נאָך מער פאַר די ארומיקע. פון א ריי טיפּן אין די „קסאָווים" גיט טאַקע אָפּ מיט שוידער, און באַזונדערס שוידערלעך־העסלעך זײַנען די אַכזאָריעסדיקע מאַניאַקן, די העלדן פון „א ניסרעפּ", „מע טאָר ניט זײַן קיין גוטער" א. א.

דעם אידיאָטיזם פונעם קליינבירגערלעכן, מעשטשאַנישן לעבן האָט ש"א געשילדערט אין צענדליקער ווערק, עס איז איינע פון שאָלעם־אַלייכעמס גרונט־טעמעס. אין א ריי ווערק האָט אָבער ש"א די דאָזיקע דערשײַנונג פאַרווישט, פאַרשמירט, פאַרעדט און ארומגערעדט, פאַרלאַכט און ארומגעלאַכט. ער האָט עס, אָן ספק, געפּרווט טאָן אויך אין די „קסאָווים פון א קאָמיוואָיאזשאָר", און דאָך איז זײַן געלעכטער דאָ אָן א פאַרגלײַך טרויעריקער, איז שײַעך מער צו דער פאָרם פון די דערמאָנטע דערציילונגען, ווי צו זייער אינהאַלט. הומאָריסטיש איז דאָ מער די ראַם פון די דערציילונגען, ווי זייער טאָכ, אין קעגנזאַץ, לאָמיר זאָגן, צו „טעוויען" אָדער צו „מאָטל דעם כאַזנס", וווּ דער הומאָר סינטעזירט האַרמאָניש סיי דעם אידייִשן טאָכ פונעם ווערק (טרייסט, ביטאָכן, ניט געקוקט אַף אַלץ), סיי זײַן קינסטלערישע פאָרם. אין דער געדריקטער שטימונג פון די רעאַקציע־יאָרן האָט שאָלעם־אַלייכעם, ווײַזט אויס, ערנסטער זיך פאַרטראַכט אַף א ריי פּראָבלעמעס פון דער סאָציאַלער פּסיכאָלאָגיע פונעם קליינבירגערטום און איז אָפּט אליין אויפגעציטערט געוואָרן. עס איז זייער כאַראַקטעריסטיש, אז גראָד אין די „קסאָווים" ווימלט מיט נעגאַטיווע טיפּן, מיט טיפּן, וואָס ש"א באַהאַנדלט זיי מיט אַנטיפּאַטיע און עקל. דאָס זײַנען צ. ב. דער מענטש פון בוענאָס־אײַרעס, דער טאַטער פון „קיוועראָוועס", דער גוויר פון „טאַלעסקאָטן", די דערציילער פון „זעקס־און־זעכציק", פון „סונעם פּריזיוו", פון „מע טאָר ניט זײַן קיין גוטער", „באַשערט אַן אומגליק", „רוף מיך קנאַקניסל", „דער ניסרעפּ". די דאָזיקע אַלע טיפּן באַהאַנדלט ש"א מיט גרויס נײַגער, ער פּרווט זיך דערגרונטעווען ביז זייער טאָכ, און שאָקלט זיך אָפּ פון זיי מיט מער אָדער ווייניקער פאַרבאַהאַלטענעם עקל.

אָט דאָס זײַנען, אַלזאָ, די טעמאַטישע אידייעס פון די „קסאָווים פון א קאָמיוואָיאזשאָר". איינע פון זיי איז געווענדעט קעגן דער הוליענדיקער און טריומפירנדיקער רעאַקציע, די אַנדערע, קעגן די קרענקלעכע סאָציאַל־פּסיכאָלאָגישע שטריכן אינעם קליינבירגערטום. עס איז געווען א פּראָגרעסיווע אידייִשע ציל־געווענדטקײַט, וואָס האָט מעגלעך געמאַכט אויך א היפּשן דערקענטעניש־פאַרנעם, א באַשטימטן און גאַנץ הויכן ניוואָ פון קריטיש־רעאַליסטישער שילדערונג. די 6 דערציילונגען, וואָס ש"א האָט ארײַנגעלאָכטן פון זײַן פריערדיקן שאַפן — פון די יאָרן 1902—1903, זײַנען אָפּגעקליבן געוואָרן אויך שטאַרק באַוווּסטזיניק און קאָנסעקווענט: „ניימענאַזיע", „סונעם פּריזיוו" האָבן פאַרשטאַרקט די ערשטע טעמאַטישע ליניע פונעם בוך, האָבן באַהאַנדלט דערשײַנונגען, וואָס זײַנען געוואָרן נאָך מער אַקטועל אין שײַן פון די פאַרשטאַרקטע רעפּרעסיעס פון די רעאַקציע־יאָרן. די דערציילונגען „א ניסרעפּ", „באַשערט אַן אומגליק", „מע טאָר ניט זײַן קיין גוטער" האָבן צעמענטירט די צווייטע טעמאַטישע ליניע. „דריטע קלאַס" איז גענומען געוואָרן ווי א שלוס־

Selection process

אקאָרד. דורך די דאָזיקע פֿאַרברייטערונגען האָט דער באַנד געוווּנען אין פֿולקייט, פֿאַרגאַנצטקייט, עס איז באַדײַטנדיק אָפּגעשוואַכט געוואָרן יענע געפֿאַר פֿון צופֿעליקייט, וואָס האָט שטענדיק געלויערט און געדראָט בײַ דעם באַקאַנטן עמפּיריזם פֿון שאָלעם־אליכעמס שרײַב־מאַניר.

דאָך איז אײַנגאַנצן אָט די צופֿעליקייט ניט אויסגעמיטן געוואָרן. אַזעלכע זאַכן, ווי דער „נעס פֿון הושײַנע־ראַבע", „דער טאַלעסקאָטן" אָדער „ניטאָ קיין מאַזל" האָבן רויִק געקאָנט אַרײַנגיין אויך אין אַנדערע בענדער שאָלעם־אליכעמס. דער אַנעקדאָט ווערט דאָ ניט פֿאַרטיפֿט, ער באַקומט ניט קיין סאָציאַלע וויכטיקייט. עפּשער האָט שאָלעם־אליכעם מיט אַ כּיוון אַרײַנגעשטעלט די דאָזיקע לײַכטערע זאַכן, כּדי אָפּצושוואַכן, אָפּצולאָדן די געדיכטע, טראַגיש־טרויעריקע אַטמאָספֿער פֿונעם בוך.

4

ניט געקוקט אויפֿן אַנעקדאָט, וואָס ליגט אינעם יסוד פֿון אַ סך געשיכטעס, שטרעבט שאָלעם־אליכעם צו אָרגאַניזירן אַ מאַטעריאַל, וואָס איז דירעקט גענומען פֿונעם לעבן. ער שטעלט אויף אַ קאַטעגאָריש געבאָט: „קיין אויסגעטראַכטע זאַכן, נאָר פֿאַקטן און פֿאַקטן!" אָפּגעריסן איבער דער קראַנקייט פֿונעם לעבן פֿון די ייִדישע מאַסן אין רוסלאַנד, האָט ער מער פֿאַר אַלץ מורא צו פֿאַרלירן דעם קאָנטאַקט מיט אָט דער סטיכיע פֿון זײַן קונסט, און ער כאַפּט אויף ווי אַן אוצר די געציילטע „ייִדן פֿון אַ גאַנץ יאָר", וואָס פֿאַרוואַלגערן זיך צופֿעליק אין די אויסלענדישע קוראָרטן, און שלעפּט פֿון זיי היימישע מעשׂיות, וויצן, כאַראַקטעריסטיקעס פֿון פֿאַרשוינען. אַ פּאָדאָליער ייִד האָט אים אַף אַזאַ מין אויפֿן געגעבן דעם שטאָף פֿאַר געשיכטעס, וואָס דער קאָמיוואָיאַזשאָר דערציילט אין נאָמען פֿון עפּעס אַ „הײַסינער סויכער" („דער לײַדיקגייער", „נעס פֿון הושײַנע־ראַבע", „אַ כאַסענע אָן קלעזמער", „דער טאַלעסקאָטן"—אַגעוו, די שוואַכסטע אינעם בוך). ש"א פֿאַרפֿירט אַ קאָרעספּאָנדענץ מיט אַ רײַ באַקאַנטע, בעטנדיק בײַ זיי רוישטאָף פֿאַר די „קסאָווים", און אין איינעם אַזאַ בריוו, צו זאַבלודאָווסקין, פֿונעם יאָר 1909, געפֿינען מיר וויכטיקע אָנווײַזונגען וועגן שאָלעם־אליכעמס אַרבעט־אופֿן:

„העיויס, ווי איר ווייסט, בין איך איצט אַ רײַזנדער, אַ קאָמיוואָיאַזשאָר בעכאָל טפּוצעס ייִסראָעל... וואָלט איר עפּעס אויסגעטאָן אַזאַ מאַכשאָווע: איר זאָלט מיר צושיקן רוימאַטעריאַל (сырец) פֿון האָמעל, פֿון וויטעבסק, פֿון ביאַליסטאָק, — פֿון וואַנען איר ווילט, אָבער אַזאַ מאַטעריאַל, וואָס זאָל מיר קאָנען דינען צו מײַנע „אײַזנבאַן־געשיכטעס". דאָס דאַרפֿן זײַן טיפּן, באַגעגענישן, מײַסעס, געשיכטעס, אומגליקן, גליקן, פּאַסירונגען, פֿאַרליבענישן, כאַסענעס, געטן, פּאַטאַלנע כאַלוימעס, אָנזעצן, סימכעס, כאָלילע לעווײַעס,—מיט איינעם וואָרט, אַלץ, וואָס איר זעט און הערט אָדער וואָס איר האָט געזען און האָט געהערט און וועט הערן אין וועג, אָדער אין האָמעל, אָדער ווו איר ווילט. איין זאַך נאָר איז צו באַמערקן: קיין אויסגעטראַכטע זאַכן, נאָר פֿאַקטן און פֿאַקטן!.. נאָך אַ זאַך: די נעמען פֿון די שטעט מיט די פּערזאָנען מוזן זײַן ריכטיק אָפּגעגעבן, איך וועל זיי שוין אַליין פֿאַרדרייען, ווו מע דאַרף..." (שאָלעם־אליכעמס קורסיוו. „ש"א־בוך", ז. 295).

אַזויאַרום, באַקומט שאָלעם־אליכעם אַ לעבן־געטרײַען רוישטאָף, וואָס גיט אים די מעגלעכקייט פֿון רײַכער רעאַליסטישער שטייגער־מאָלערײַ און באַפֿרײַט אים פֿון דער געפֿאַר פֿון סכעמאַטיזם. שאָלעם־אליכעם ווײַכט ניט פֿונעם קוריאָז, ער ווייס, אַז קוריאָזן זײַנען פֿאַראַן אינעם לעבן, אַז דער קוריאָז גופֿא איז אָפֿט בלויז דער קאָנצענטרירטער אויסדרוק פֿון די מאָנאָטאָנלעכע ווידערשפּרוכן פֿון דער ווירקלעכקייט. אָט אַזאַ קוריאָז ליגט אין טאָך פֿון שאָלעם־אליכעמס ב ע ס ע ר ן, העכערן טיפּ אַנעקדאָט. ווי שטענדיק בײַ שאָלעם־אליכעמען, האָבן מיר אין די „קסאָווים" צוויי טיפּן אַנעקדאָטן, דעם פּ ל א כ ע ר ן, געבויט אַף וואָרטשפּיל, אַפֿן צווייטײַטיקן וואָרט, אַף דער צווייטײַטיקער סיטואַציע (ווי אין „צוגענומענע"), אַף דער אויבערפֿלעכלעכער גוזמע (ווי אין „לײַדיקגייער"), אַף דער אויבנאויפֿיקער איבערקערונג פֿון דער סיטואַציע („דער מאַלעסקאָטן", „אַ זעקס־און־זעכציק", „ניטאָ קיין מאַזל"), און דעם ה ע כ ע ר ן טיפּ אַנעקדאָט, וואָס דריקט אויס בלויז אין אַ פֿאַרשפּיצטער, גראָטעסקירטער, עטוואָס קאַריקאַטורישער פֿאָרם ווירקלעכע און באַטײַטפֿולע מאָמענטן פֿון דער ווירקלעכקייט. אַזאַ מין אַנעקדאָט ליגט, צ. ב., אינעם יסוד פֿונעם „פּריזיוו": אי ס'איז אין טאָך געווען אַ זעלטענער פֿאַל, אַ קוריאָז, אי ס'האָט גרינגלעך געקאָנט פּאַסירן אינעם צאַרישן רוסלאַנד. און ס'איז אינעם לעצטן סאַכאַקל דורכויס כאַראַקטעריסטיש פֿאַרן מיליטעריש־ביוראָקראַטישן און שאָוויניסטישן רעזשים פֿון ניקאָלײַ II, ענלעך ווי דער קיזשע־אַנעקדאָט פֿאַר דער צײַט פֿון פּאַוועל I. דאָס איז שײַעך אויך צום אַנעקדאָט, וואָס ליגט אינעם יסוד פֿון „סטאַנציע באַראַנאָוויטש", אָדער „גימענאַזיע", אין אָט די אַלע פֿאַלן איז דער אַנעקדאָט ניט בלויז אַ קינסטלערישער מיטל אַף צו אָרגאַניזירן דעם מאַטעריאַל, אַף צוזאַמענצונייען אים מיט אַ פֿעסטן סיוזשעט־פֿאָדעם,—ווי, לאָמיר זאָגן, אין „נעס פֿון הושײַנע־ראַבע",—נאָר אויך אַ שאַרפֿער און פֿאַרשפּיצטער אויסדרוק פֿון דער עצם באַוועגונג פֿון דער ווירקלעכקייט.

אָבער אויך דעם פּלאַכערן אַנעקדאָט פּרוּווט שאָלעם־אליכעם דערהייבן, אויסשטאַטן מיט שטייגער, אַרײַנפֿלעכטן אין אים די כאַראַקטעריסטיק פֿון די העלדן,—קורץ, אַרויסרײַסן אים פֿון זײַן געוויינלעכן סכעמאַטיזם. דער אַנעקדאָט איז דאָך אָפֿט אַ סכעמע פֿון אַ געשעעניש, ווו די האַנדלענדיקע פֿיגורן זײַנען קוים אָנגעצייכנט, אָדער אַ סכעמע פֿון אַ קאָנפֿליקט, וואָס לאָזט זיך אויס בלויז אין וואָרטשפּיל. שאָלעם־אליכעם באַמיט זיך דאָ פֿאַנאַנדערצוּוויקלען דעם אַנעקדאָטישן קערן, אים אָנצוטאָן אין בלוט און פֿלייש. ניט אַלעמאָל געלינגט עס אים, און אַמאָל פֿאַרבלײַבן מיר בײַ קאָמיוואָיאַזשאָרישע אַנעקדאָטן, אַשטייגער, אין „דער צענטער", ווו דרײַ אַנעקדאָטן זײַנען שפּיציק צוזאַמענגענייט דורך אַ פֿערטן (אַגעוו, זאָגט איידעס די גאַנצע זאַך אַף היפּשע עלעמענטן פֿון שאָוויניזם און קלעריקאַליזם אין שאָלעם־אליכעמס וועלטאָנשויונג). אינעם „נעס פֿון הושײַנע־ראַבע" בלײַבט שאָלעם־אליכעם שטיין אַפֿן מיטן וועג, ער בלאָזט אַרײַן לעבן אינעם אַנעקדאָט אַדאַנק דער ברייטערער כאַראַקטעריסטיק פֿון בערל עסיקמאַכער און דעם גאַלעך, עס בלײַבט אָבער פֿאָרט ווייניק מעגלעכקייטן פֿאַר סאָציאַל־פּסיכאָלאָגישער פֿאַרטיפֿונג, און דאָס אַנעקדאָטישע באַהערשט די גאַנצע דערציילונג. אין אַנדערע דערציילונגען האַלט אָט ש"א גרויסע זיגן אינעם פּראָצעס פֿון דערהייבן דעם אַנעקדאָט, און דאָס אַנעקדאָטישע הייבט אָן „ווערן דורכזיכטיק", ווערט צעלאָזן אינעם רעאַליסטיש־פּסיכאָלאָגישן געמעל. „סטאַנציע באַראַנאָוויטש" ווערט, אַזויאַרום, פֿאַרוואַנדלט אין אַ פּסיכאָלאָגישן עטיוד וועגן אַ שאַנטאַזשיסט פֿון דער עפּאָכע פֿון דער ניקאָלײַעווסטשינע, און „זעקס־און־זעכציק"—אין אַ מײַסטערהאַפֿטן עטיוד וועגן קאָרטנשפּיל און קאָרטנשפּילער, האַלב זשוליקעס, האַלב מאַניאַקן.

די „קסאָווים פֿון אַ קאָמיוואָיאַזשאָר" זײַנען אַ סעריע סאָציאַל־פּסיכאָלאָגישע עטיודן אַפֿן מאַטעריאַל פֿונעם ייִדישן קלײנבירגערטום אינעם פּעריאָד פֿון 1902—1911.

אָט, ווי געזאָגט, זײַנענ עס עטיודנ צו דער פּסיכאָפּאַטאָלאָגיע פונעמ קליינבירגערטומ. אויכ די ווערק פונ דיקענס, מאַרק טווענ ווימלענ מיט מאָדנע אָריגינאַלנ, טשודאַקעס האַלב־מאַניאַקאַלישע טיפּנ. די גרויסע שטייגער־שילדערער פונעמ קליינבירגערטומ האָבנ ניט געקאָנט פאַרבײַגיינ יענע סאָציאַל־פּסיכאָלאָגישע פאַרקריפּלונגענ, וואָס וואָרצלענ אינעמ אידיאָטיזמ פונ קליינבירגערלעכנ לעבנ. אינ קעגנזאַצ צו דער נאַטוראַליסטישער שול האָבנ זיי אָבער פאַר די דאָזיקע דערשײַנונגענ קעסיידער געגעבנ אַ ברייטע רעאַליסטישע סאָציאַלע מאָטיווירונג, אונ אויכ די גרויסקײַט פונ שאָלעמ־אַליכעמס רעאַליזמ ווערט אינ די „קסאָווימ" דאָקומענטירט דורכ דער קאַטעגאָרישער אָפּווײַזונג פונ דער ביאָלאָגיסטיש־פּסיכאָלאָגיסטישער דערקלערונג אונ מאָטיווירונג. דער ניסרעפּ, דער גליקלעכסטער אינ קאָדני זײַנענ ניט סטאַמ פּסיכאָלאָגישע, קליניש אינטערעסאַנטע פאַלנ אונ דערשײַנונגענ, נאָר סאָציאַל־פּסיכאָלאָגישע פאַלנ, די האַלב־מאַניאַקאַלישע כאַראַקטערס וואַקסנ אַרויס דירעקט פונ זייער סאָציאַלער סוויווע, אונ עס ווערט אַפּ אַזאַ מינ אופנ אויסגעמיטנ דער גרונט־פעלער פונעמ נאַטוראַליזמ, אַ שטייגער, אינ אייניקע ווערק פונ זאָליאַ אונ הויפּטמאַנ.

אַ ווײַטערדיקער וויכטיקער שטריכ פונ שאָלעמ־אַליכעמס שרײַב־מאַניר איז דאָס קלוימערשטע שטיינ אָנ אַ זײַט פונעמ גאַנג פונ דער דערציילונג, דאָס אויסמײַדנ די דירעקטע אײַנמישונג פונעמ אווטער, דעמ דירעקטנ קאָמענטאַר, די דירעקטע אָפּשאַצונג. געוויס איז עס בלויז אַ קלוימערשט שטיינ אָנ אַ זײַט, בלויז אַ קלוימערשטע צושויער־פּאָזע. געוויס שטייט ש"א אינ „דער צענטער" אַפּ דער זײַט פונעמ ייִדנ, וואָס האָט יאָרצײַט, אונ דאָס ניט בלויז דערפאַר, ווײַל ס'איז דער אומגליקלעכער כאָזער פונ אַ געהאַנגענעמ רעוואָליוציאָנער, נאָר אויכ צוליב באַלעבאַטיש־קלעריקאַלע אונ נאַציאָנאַליסטישע טײַמימ. געוויס עקלט שאָלעמ־אַליכעמענ פונעמ פרויענ־הענדלער פונ בוענאָס־אײַרעס אָדער פונעמ ניסרעפּ. די צושויער־פּאָזע פירט אָבער אָפּנ אַרויס שאָלעמ־אַליכעמענ פונ אַ פאַרלעגנהײַט, זי מאַכט אײַנגעהאַלטענער די עצעמ קריטיק דאָרט, ווו ש"א וויל ניט אונ קאָנ ניט פאַרשאַרפנ זי, — אַשטייגער, אינ אַלע נאָוועלנ, ווו ש"א שטויסט זיכ אָנ אַפּ סאָציאַל־פּאַטאָלאָגישע שטריכנ פונעמ קליינבירגערטומ. ש"א האָט אַלע מאָטיוונ צו סימפּאַטיזירנ מיטנ דערשלאָגענעמ, אָרעמענ פאָטער פונעמ גויטעסדיקנ זונ אינ „דער גליקלעכסטער פונ קאָדני", ער וויל אָבער גלײַכצײַטיק קריטיקירנ דעמ מעהוס פונ „ייִדישע גליקנ". זײַנ קריטיק דאַרפ, אַלזאָ, גיינ אינ דער מילדעסטער, שוינענדיקסטער פאָרמ. דער דערציילער פונ „קיִוועראָווועס" איז העסלעכ מיט זײַנ באַלעבאַטישער טעמפּקײַט, אַמעראַצעס, אָביוואַטעלישער מוירע פאַר דער רעוואָליוציע, ער איז אָביעקטיוו איינער פונ די מיטשולדיקע אינ זײַנ טאָכטערס זעלבסט־מאָרד, די דערציילונג דאַרפ גלײַכצײַטיק געבנ אַ קריטיק פונ דער סאַנינשטשינע, וואָס איז שאָלעמ־אַליכעמענ געווענ דורכויס אַנטיפּאַטיש. אָבער דער עצעמ אומגליק סײַ פונעמ ייִדנ, סײַ פונ זײַנ טאָכטער דערלויבט ניט דעמ קליינבירגערלעכנ שרײַבער צו פאַרטיפנ זײַנ קריטיק, אונ ער האַלט זיכ אָפּ פונ יעדנ קאָמענטאַר. די דאָזיקע אָנזײַט־שטעלונג באַקומט אַ פּאַסיקע קינסטלערישע פאָרמ אינעמ מ אָ נ אָ ל אָ ג. דער גרעסטער טייל פונ די געשיכטעס אינ די „קסאָווימ" איז טאַקע געגעבנ אינ דער מ אָ נ אָ ל אָ ג־פ אָ ר מ.

ענג דערמיט איז פאַרבונדנ די געשטאַלט פונעמ קאָמיוואָיאַזשאָר. אינ קעגנזאַצ צו אַבראַמאָוויטשעס מענדעלע, וואַקסט זי ניט אויס בײַ שאָלעמ־אַליכעמענ אינ אַ טיפּ. אַבראַמאָוויטשעס מענדעלע וואַקסט פונ ווערק צו ווערק, ביז ער ווערט אינ „פּישקע" אַ פולבלוטיקער, באַטײַטפולער טיפּ. דער קאָמיוואָיאַזשאָר בלײַבט באַגרענעצט מיט דער פונקציע פונ אַ רעגיסטראַטאָר, אונ, אינ קעגנזאַצ צו מענדעלענ, מישט ער זיכ קימאַט ניט אַרײַנ אינעמ גאַנג פונ דער דערציילונג, ער קאָמענטירט ניט דאָס געהערטע אונ פאַרשריבענע, ער דיסקוטירט ניט, אָפּאָנירט ניט. אויב זוכנ אַ ליטעראַרישנ פּאַראַלעל, דערמאָנט דעמ קאָמיוואָיאַזשאָרס פונקציע גיכער די פונקציע פונ גאָגאָלס „פּאַסיטשניק רודי פּאַנקאָ". סײַ בײַ גאָגאָלנ, סײַ בײַ שאָלעמ־אַליכעמענ זײַנענ די דאָזיקע באַגרענעצטע קליינע מענטשנ בלויז אַ שירמע, הינטער וועלכער סע באַהאַלט זיכ אויס דער אווטער, קעדיי אויסצומישנ זיכ מיט די געשילדערטע געשטאַלטנ, מאַכנ זיכ נאַיִווער, ווי אינ דער ווירקלעכקײַט, קעדיי ניט אַרויסצוטאַרטשענ פונעמ ניוואָ פונ דער געשילדערטער סוויווע אונ קענענ דאָכ פונ צײַט צו צײַט האַלב־איראָניש אַ ווונק טאָנ, אַ שמייכל טאָנ. סײַ גאָגאָלס רודי פּאַנקאָ, סײַ שאָלעמ־אַליכעמס קאָמיוואָיאַזשאָר גיבנ די מעגלעכקײַט צוזאַמענצוניייענ די איינצלנע געשיכטעס, עמעס, אַפּ זייער אַ לויזנ אויפנ. זיי זײַנענ גלײַכצײַטיק אַ באַשטאַנדטייל פונעמ דעקאָראַטיוו פאָנ פונ די געשיכטעס, — בײַ גאָגאָלנ איז עס דער פאַרוואָרפענער כוטאָר אינ אוקראַיִנע, בײַ שאָלעמ־אַליכעמענ — די אײַזנבאַנ, דער פולגעפּאַקטער, אָנגערויכערטער „דריטער קלאַס".

באַגרענעצט דורכ אָט דער אָנזײַט־שילדערונג, באַווײַזט דאָכ שאָלעמ־אַליכעמ צו געבנ מײַסטערווערק פונ רעאַליסטישער נאָוועליסטיק. אַזעלכע מײַסטערווערק זײַנענ, צ. ב. דער „גליקלעכסטער אינ קאָדני", „אַ מענטש פונ בוענאָס־אײַרעס", „אַ זעקס אונ זעכציק", „גימנאַזיע", „פונעמ פּריזיוו" אונ באַזונדערס „קיִוועראָווועס". וועגנ אָט דער לעצטער דערציילונג שרײַבט ש"א אינעמ שוינ ציטירטנ בריוו צו זאַבלודאָווסקי: „נעמט לעמאָשל די געשיכטע נומער 6 — „קיִוועראָווועס" — אַ שטיק טראַגעדיע, שטאָפּ פאַר אַ מאָדערנעמ ראָמאַנ אַפּ אַ האַלב יאָר, — אונ דאָכ ווי קורצ, ווי קילאַכאַריאַדעוודיק!" די געשיכטעס פונ די „קסאָווימ" זײַנענ ווירקלעכ אָפּט מוסטערנ פונ קינסטלערישער שפּאָרעוודיקײַט, אָפּנ קליינעמ שטעכ פונ דער מאָנאָלאָג־נאָוועלע שטעלט פאַנאַנדער ש"א עטלעכע פיגורנ — טראָוו איינ הויפּטהעלד אונ אַ פּאָר עפּיזאָדישע פיגורנ, אונ אָפט איז דער הויפּטהעלד אַפּילע געגעבנ פונ דער זײַט, מיט אָנדײַטונגענ אונ אָנצוהערענישנ, — ער וויקלט פאַנאַנדער אַ שטאַרק דראַמאַטישנ סיוזשעט אָפּנ פּאָנ פונ געדיכט געשילדערטנ שטייגער. אינ די בעסטע נאָוועלעס פונ דער סעריע רײַסט דער סיוזשעט האַסטיק פאָרויס, אונ דער קינסטלערישער רוימ איז פאַרפולט, איז אָנ פּוסטע ערטער אונ דורכרײַסנ.

די „קילאַכאַריאַדעוודיקע" שילדערונג, די אָנזײַט־פּאָזע צייכנענ אָבער אויכ אָנ די גרענעצנ אונ די באַגרענעצטקײַט פונ שאָלעמ־אַליכעמס מעגלעכקײַטנ. דאָס ניט דערזאָגנ לאָזט איבער פּלאַצ פאַרנ לייענערס פאַנטאַזיע, פאַרנ לייענערס דערזאָגנ, — אונ דאָס איז ניט שלעכט אינ די מער דורכזיכטיקע פאַלנ, אַשטייגער, אינעמ „מעניוש פונ בוענאָס־אײַרעס" אָדער אינעמ „ניסרעפּ". אָפט דריקט זי אָבער אויס אויכ שאָלעמ־אַליכעמס מאַנעווערירנ, זײַנ אויסמײַדנ דעמ מער קאָמפּליצירטנ אַנאַליז, ווי אינ „קיִוועראָווועס", אונ מע קאָנ זאָגנ מיט אַ געוויסער זיכערקײַט, אַז ווענ ש"א וואָלט די נאָוועלע טאַקע פאַנאַנדערגעוויקלט אינ „אַ ראָמאַנ אַפּ אַ האַלב יאָר", וואָלט עס געווענ אַ דורכפאַל, ווי ס'איז געווענ אַ דורכפאַל „דער מאַבל", ווו שאָלעמ־אַליכעמ האָט זיכ געשטעלט אויג־אַפּ־אויג מיט דער רעוואָליוציע אינ דער דירעקטער פאָרמ פונ דער ראָמאַנ־שילדערונג. אַמאָל ברענגט די ניט־דערזאָגטקײַט צו

טונקלקייט, צו ניט מאָטיווירטקייט. מאָדנע קלינגט, צ. ב., אינעם מויל פון דער פארמעגלעכער יידענע פון „גימענאזיע" די שיך ניט סאָציאַליסטישע פאָדערונג פון „א וועלט פון אלע גלייך, אוים אָרעם און רייך, אוים הארעלע קנעכטעלע, אוים שעפעלע שטרעלע, אוים הינטעלע האווקעלע, אוים קעצעלע דראפעלע, אוים מייזעלע בייסעלע". שפראכלעך־הומאָריסטיש איז עס גאנצ אינטערעסאנט, דער שפרונג איז אָבער ניט מאָטיווירט, דער אריבערגאנג איז צו האסטיק און ניט ווארשיינלעך.

אויב טשעכאָוו האָט געהאלטנ פונעם „ניט־דערזאָגנ": „בעסער איז ניט דערזאָגנ, איידער איבערזאָגנ, וואָרעם... וואָרעם... איך וויים אליינ ניט פארוואָס" (בריוו צו אי. ל. שטשעגלאָוונ פונעם 22 יאנוואר 1888). סיי בא טשעכאָוונ, סיי בא שאָלעם־אליינעמענ איז דאָס ניט־דערזאָגנ אינ א באדייטנדיקער מאָס אנ אויסדרוק פונ אידייי־שער וואקלדיקייט און ניט־אנטשלאָסנקייט, פונ אָפּהאלטנ זיך פונ פארנעמענ אנטשיידענע פּאָזיציעס, פונ מוירע פאר אנטשיידענער קריטיק.

און אויב די מאָנאָלאָג־פאָרם האָט די מייַלע, וואָס זי עפנט פאנאנדער גלייך און דירעקט דעם כאראקטער פונעם דערציילער, וואָס זי גיט גלייך און דירעקט דעם באווייז פונעם האנדל־וואנדלדיקנ טיפּאוש, פונ זייַנ אויפנ פונ דעאגירנ אפ וויכטיקע היסטאָרישע געשעענישנ, — לייַדנ אָבער אינ דער דאָזיקער פאָרם די געשעענישנ גופא, זיי ווערנ פארשמעלערט און פלאכשיק, דורכגעבראָכנ דורך דער שמאָלער באלעבעסלדיקער סאָציאלער פערספּעקטיוו פונ אָט דעם שיכט. אזעוו ווערט פארוואנדלט אינ א „בקשתי להודיע", סאָנינ איז א נאָוואָרעדקער באָכער, דער פּאָגראָם ווערט אופגעלייזט אינ א צופעליקנ אנעקדאָט, די טראגעדיע פונעם געהאנגע־נעם דעוואָליוציאָנער געפינט איר אָפּקלאנג אינ א מיניענ, די פראוואָזשיטעלסטווע־פייַנ לאָדט זיך אויס אינ טראגיקאָמישנ שפּיצל...

דאָ איז געקומענ צום אויסדרוק די קלאסעווע באגרענעצטקייט פונעם גרויסנ קליינבירגערלעכנ שרייבער. שאָלעם־אליינעמס געלעכטער איז ניט אימשטאנד צו באפרייענ זיך פונעם קאָשמאר פונעם צארישנ רוסלאנד. און דער גרויסער, מעכטי־קער טאלאנט פונעם גענ:אלנ יידישנ הומאָריסט איז דאָך געווענ באגרענעצט מיט די ראמענ פונ קליינבירגערלעכער דערקענטעניש.

נאָיאבער, 1934.